

Pokorná Sára: „Typologie rozhovoru“

bakalářská práce – FHS UK Praha 2013

posudek oponenta

zpracoval: doc. PhDr. Zdeněk PINC

květen 2013

Nabízím dva pohledy oponenta na bakalářskou práci kolegyně Pokorné. Z prvního vyplývá, že autorka se ve výsledku své práce přiblížila původnímu konceptu závěrečné práce, který byl ještě v časech IZV UK charakterizován jako „bakalářská esej“ a také se tak jmenoval. Práce je příkladně zadaná a vychází z kurikula, které si autorka cíleně volila tak, aby závěrečná práce vycházela z tohoto zdroje. V konkrétním případě kurikulum Sáry Pokorné dokládá hlubší zájem o psychologii komunikace a teorii a praxi dialogu. Autorka opravdu několik semestrálních kursů navštěvovala externí program „Sokratovských dialogů“ a také příslušná pasáž z bakalářské práce tuto skutečnost potvrzuje. Pokorná si také dobře zvolila tutora a dlouhodobější spolupráce s dr. Murgašem je na práci rovněž patrná. Promítla se i do propracovaného zadání práce, které ovšem autorka – ke škodě věci – nedodržela. Poctivě ve své práci přiznává, že uložené prostudování základních textů k filosofii dialogu bylo nad její síly a omezila se na útlou byť kvalitní knížku Jolany Polákové. Prohlížíme-li soupis kursů autorkou zapsaných, poměrně zřetelně vidíme, proč se tak stalo. Autorka si sice opakovaně zapisovala i kursy, které by jí k porozumění filosofického konceptu dialogu pomohly, nikdy se ale nepokusila o atestaci v nich. Vlastně, pokusila, napsala dva referáty (!?) a z trojkového ohodnocení, které signalizuje, spíše neporozumění textu než opak, patrně usoudila, že vynakládání úsilí tímto směrem je nerentabilní. Přitom v podstatně UKC jsou k dispozici prakticky všechny texty, které měla podle zadání práce prostudovat a pokud by to udělala, získala by ohodnocení svého úsilí a možnost prokonzultovat obtížně srozumitelné záležitosti. Z uvedeného vyplývá, že základní smysl zadané práce: porovnat koncept filosofie dialogu se soudobými návody na posílení a ochranu smyslu rozhovoru, jež se odehrávají na poli psychologie, nemohl dopadnout dobře. V tomto ohledu práci zachraňuje to, že má v titulu ‘typologii’ a snaha o porovnání je zde jaksi nadbytečná, klouže po povrchu, po slovech, která jsou sice občas stejná, ale při dobrém porozumění je zřejmé, že naznamenají totéž, někdy je dokonce jejich smysl opačný.

Nechci autorku poučovat, ale já bych začal typologii dialogu tak, že bych vyšel z členění na dialog vycházející z řecké tradice a dialog vycházející z tradice hebrejské. Řecký dialog se rodí v pátém století př. n. l. v kultických představeních řeckého, zejména athénské divadla. Řecká tragédie je původně mimeticky ztvárněný průvod občanů města k hrobu hrdiny, který jako obětní beránek položil život za druhé. Občanský chór jej prosí, aby prominul pozůstalým, že jej nechali převzít vinu za všechny, a aby se vrátil do města zpátky jako předek a ochránce. Dialog vznikne, když Aischylos obohatí divadelní provedení tím, že chóru hrdina odpoví, krátce na to – zavedením druhého – herce je umožněn dialog i na scéně, nikoli jen mezi scénou a orchestrou. Vedle tragického a komického dialogu vznikne v pátém století i dialog filosofický. Ten není rozhovorem v pravém slova smyslu, ale literárním mimetickým zpracováním té formy rozhovoru, která neusiluje o prosazení vlastního stanoviska. Oba účastníci rozhovoru se tak před jeho započítím metodicky vzdávají prosazování vlastního mínění, aby mohly vystoupit principy, jež umožňují názor. Toto slovo je odvozeno od „zření“, smyslem dialogu je tedy umožnit, aby účastníci spatřili pravdu. (V autorčině textu se

nerozlišují výměry „mínění“ a „názor“, zpravidla se používá jen „názor“ a to ve významu „mínění“. Tak je to ovšem ve světle každodenního změtení jazyků běžné.) V tomto smyslu lze o řecké formě dialogu říci, že je „ideální“, neboť v něm vystupují do popředí ideje, jsou zřeny a to, jak účastníky dialogu, tak těmi, kdož dialogu přihlížejí. V této formě dialogu jsou účastníci dialogu „herci“ a diváci jsou ti, kdož se prostřednictvím tohoto představení očistí od balastního zacházení s jazykem, jež plodí balastní myšlení, procházejí katharsí. Hannah Arendtová v dnes už klasickém pojetí dělí řecké vynálezy v oblasti jazykových diskursů, režimů řeči na režim DIALEGESTHAI a režim PEITHEIN. Ten druhý zakládá politiku a spočívá v tom, že jeden řečník mluví k více posluchačům s cílem získat je pro své stanovisko, přesvědčit je. Demokratičnost tohoto vynálezu spočívá v tom, že právo promluvy se střídá a diskuse se ukončí hlasováním.

Hebrejská forma dialogu se neodehrává před diváky, ale v mluvní situaci „Já a Ty“, tváří v tvář. I tento dialog má kořen v náboženské oblasti. V Lévinasově smyslu Druhý, TY, v původním, lidství zakládajícím setkání Tváří v Tvář zastupuje pro mne Hospodina, zastupuje za něj, a moje naděje spočívá v tom, že doufám, že stejně je tomu i pro Druhého: také mne chápe jako zástupce za Něj. Tento rozhovor se odehrává beze slov, ale Tvář Druhého mne volá a přikazuje mi právě právem zástupce JHVH. Co mi přikazuje? Jde o dva imperativy: „Nezabiješ!“ a „Nenechávej mne ve smrti samotného!“ Tvář je v tomto typu rozhovoru holá a bez masky, ale přesto přikazuje, a já odpovídám (odpovědnost se tedy rodí z této odpovědi, a v tomto smyslu odpovídám za všechny a za všechno, a já víc než ti druzí). Odpovídám: Nezabiju a Nenechám! To první znamená, že riskuji být zabit, protože to je lepší varianta než preventivně zabít a jsem Druhému k službám, jsem ochoten zastoupit za něho, pokud si to bude přát. To druhé je na první pohled zjevná lež, jak mohu vědět, kdy a kde Druhý bude umírat a jak se tam plánuji dostat? Neplánuji, ale protože v této situaci zastupuji za Hospodina, vím, že ON tam bude. Podle Rosenzweigova výkladu je Hospodinovo jméno JHVH odvozené z hebrejského „ehje“, což je gramaticky vzato futurum. V hebrejském smyslu nelze dost dobře mluvit o Hospodinovi v přítomném čase, to je dokonce v jistém smyslu zakázáno. Já ve smyslu člověk jsem zde, německy Dasein, Bůh není Dasein, není zde, ale bude tam a tehdy, až jej budu potřebovat, v hodině mé smrti. Proto mohu a musím Druhému o oné původní situaci setkání 'lhát', že jej nenechám ve smrti samotného. V prvním překladu hebrejské Bible do němčiny, který provedli ve dvacátých letech 20. Století Buber a Rosenzweig je pro Hospodina zvoleno jméno „ER“, česky „ON“. Ten, za kterého v rozhovoru Tváří v Tvář zastupujeme, ten, který zde není a dožadování se jeho přítomnosti zavání braním jeho jména nadarmo, ten, který bude...

Omlouvám se za výklad, který možná zdržuje, ale tahle nějak a mnohem podrobněji vykládám problematiku v prvním semestru kursu Kořeny evropské tradice I, který si autorka před čtyřmi roky zapsala. Z tohoto pohledu byla tedy předložená práce příkladně zadána, ale moc se nepovedla.

Pokud autorka ve světle výše uvedených řádek přečte svůj text ještě jednou, vystoupí, jak doufám, námitky vůči tomu co napsala vcelku názorně. Bude zřejmé nejen jak se to má s míněním a názorem, zda může či nemůže být lež nevědomá (nevědomá lež se správně jmenuje omyl), je-li možný dialog v extrémní např. válečné situaci (zejména v takových situacích je na místě, i když jeho důsledky jsou často tragické).

Podívejme se nyní na práci Sary Pokorné jinak: jako na produkt jistého typu školního provozu v porovnání s jinými takovými pracemi. V tomto smyslu je práce pozoruhodně zdařilá. Autorka relativně včas zjistila, že práci podle zadání napsat nedokáže, soustředila se na tu stránku problému, která patří spíše do oblasti psychologie, prostudovala poměrně obsáhlé pensum literatury včetně cizojazyčné a napsal práci, ve které je poměrně málo chyb, je napsána pěkným jazykem, také technika zpracování je na odpovídající úrovni, až do poslední stránky textu jsem si kladl otázku, proč autorka raději práci s knížkou Jolany Polákové

nezatajila, protože pak by se vůči její práci, krom menší obsažnosti, patrně obtížně namítalo. Teprve na poslední stránce jsem zpozorněl a tři problémy, které autorka zmiňuje jako ty, jimiž se nezabývala, ale které ji zaujaly, mne vyprovokovaly k tomu, abych se podíval na zadání práce a autorčino kurikulum. Byl bych nerad, kdyby tato okolnost byla pro autorku posuzována jako příliš přitěžující. I když ona si možná myslí, že na zpracování práce myšlenkově ambicióznější nemá a hlavně, aby už to měla všechno za sebou. Poslední řádky práce svědčí o tom, že autorka je osoba myslivá, schopná napsat i práci ambiciózní a přínosnou. Kdyby k tomu účelu využila jen padesáti procent toho, co podle svědectví svého kurikula zamýšlela, povedlo by se jí to nepochybně.

Vzhledem k okolnostem práci doporučuji k obhajobě a navrhuji známku „velmi dobře“. Protože se patrně nebudu moci zúčastnit obhajoby, podotýkám, že pokud by vedoucí práce namítal proti modifikaci zadání a připisovat to skutečnosti, že autorka si pro sepsání práce nevyhradila dostatek času, nenamítal bych ani proti hodnocení „dobře“.